

ล้านนา

สภาพทางภูมิศาสตร์

ล้านนาเป็นอาณาจักรโบราณซึ่งมีประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน หลักฐานที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าของนักประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่ เป็นหลักฐานจากตำนานพงศาวดารศิลาจารึก และนิทานปรัมปราต่าง ๆ อย่างไรก็ตามพอจะประมาณได้ว่า อาณาจักรล้านนาตั้งอยู่ในบริเวณฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง ได้แก่ เชียงแสน เชียงราย เชียงของ จนถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๙ อาณาจักรล้านนาได้ขยายใหญ่ขึ้นรวมไปถึง หริภุญชัย (ลำพูน) บริเวณลุ่มแม่น้ำปิง วัง ในถึงปี พ.ศ. ๑๘๓๙ พญามังรายได้สร้างเมืองเชียงใหม่ขึ้นเป็นศูนย์กลางการค้าและการปกครองของล้านนา และนอกจากนั้นยังขยายอาณาจักรออกไปอีก สรุปได้ว่าอาณาจักรล้านนาคือ บริเวณที่เป็นจังหวัดเชียงราย พะเยา เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน และแม่ฮ่องสอน ปัจจุบันนั่นเอง ซึ่งบริเวณดังกล่าวนี้ตั้งอยู่ระหว่างเส้น เเมริเดียน ๙๗ องศา ๒๐ ลิปดา กับ ๑๐๑ องศา ๒๐ ลิปดาตะวันออก เส้นละติจูด ๑๗ องศา กับ ๒๐ องศาเหนือ ภูมิประเทศทั่วไป เป็นที่ราบแคบ ๆ ลุ่มแม่น้ำ มีภูเขาสูง ส่วนมากเป็นแนวยาวขนานกันลงมาจากทางเหนือสู่ทางใต้ มีแม่น้ำสายสำคัญไหลผ่าน ได้แก่ แม่น้ำปิง แม่น้ำวัง แม่น้ำยม และแม่น้ำน่าน

ต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๒ พม่าและกรุงศรีอยุธยา ต่างแย่งชิงอำนาจกันและพยายามที่จะเอادل้านนาไปผนวกเข้ากับอาณาจักรของตน จนในที่สุดล้านนาต้องตกไปเป็นเมืองขึ้นของพม่านานกว่า ๒๐๐ ปี (พ.ศ. ๒๑๐๑ - ๒๓๑๗) ล้านนาเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงอีกครั้งหนึ่ง โดยในปี พ.ศ. ๒๓๔๑ เจ้าบ้านบุญมา ข้าราชการที่เชียงใหม่และเจ้ากาวิละลูกเจ้าฟ้าเมืองลำปางร่วมกันก่อกบฏต่อพม่าแล้วจึงไปขอความช่วยเหลือจาก สมเด็จพระเจ้าตากสิน

มหาราช ในที่สุดสามารถรบชนะพม่าได้เอกราชกลับคืนมา และมีการสร้างบ้านแปลงเมืองครั้งใหญ่มีการรวบรวมผู้คน ซึ่งเป็นกลุ่มคนไตจากตอนเหนือของล้านนาเข้ามาอยู่ในล้านนา โดยเฉพาะเชียงราย เชียงใหม่ และน่าน นอกจากนี้ยังมีการปรับปรุงซ่อมแซมบูรณะเมืองต่าง ๆ ปี พ.ศ. ๒๓๔๗ ล้านนายอมอยู่ใต้การนำของประเทศสยามแต่ก็ยังคงมีอิทธิพลในการบริหารปกครอง อย่างไรก็ตามเจ้าเมืองของล้านนาก็ต้องไปกรุงเทพฯ บ่อยครั้ง เพื่อเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และดูวิธีการบริหารบ้านเมืองเพื่อนำมาใช้ในล้านนา ล้านนาเริ่มรวมกับสยามอย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. ๒๔๑๗ โดยมีข้าหลวงจากกรุงเทพฯ มาประจำอยู่ที่เชียงใหม่และเมืองต่าง ๆ ของล้านนาก็เป็นจังหวัด ๆ หนึ่งของประเทศไทยดังปรากฏในปัจจุบันนี้

ในอดีต ล้านนาปกครองโดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขปฐมกษัตริย์ของล้านนาคือ พญามังราย ซึ่งพระมารดาของพญามังรายคือนางเทพคำชาย เป็นพระราชนัดดาของท้าวรุ่ง กษัตริย์สิบสองปันนา^๑

ชาวล้านนาเป็นใครมาจากไหน

จากประวัติศาสตร์ของล้านนา พอจะกล่าวได้ว่าชาวล้านนาคือไทยวนหรือไตวน กล่าวคือก่อนที่จะมีการตั้งอาณาจักรล้านนาโดยพญามังรายนั้นอาณาจักรล้านนามีคนอยู่ในถิ่นเดิมของตนอยู่แล้ว คือเชียงใหม่จะมีชาวลัวะ ลำพูนจะมีพวกมอญ เชียงราย น่านและที่อื่น ๆ ก็จะมีชนดั้งเดิมและชาวไท(ไต) อาศัยอยู่ เมื่อพญามังรายทรงสร้างและขยายอาณาจักรล้านนานั้น อาณาจักรของพระองค์แผ่ไปจนถึงเชียงตุง (อยู่ในพม่าปัจจุบัน) และ

^๑ ไกรศรี นิรมานเหมินท์ “เยี่ยมสิบสองปันนา” ล้านนาไทย

เชียงรุ่ง(อยู่ในจีนปัจจุบัน) ซึ่งในบริเวณดังกล่าวมีชาวไต กลุ่มต่าง ๆ ส่วนใหญ่ ผสมผสานกับชาวเขา ได้แก่ ไตลื้อ ไตเขิน ไตใหญ่(เงี้ยว) มีวัฒนธรรมที่ คล้ายคลึงกันแต่มีบางอย่างที่แตกต่างกันเล็กน้อย กลุ่มคนไตเหล่านี้ ได้เข้าไป อยู่ร่วมกันกับชาวลัวะ และมอญ ในเชียงใหม่และลำพูน โดยการนำของพญา มังราย จึงทำให้เกิดการผสมผสานข้ามเผ่าพันธุ์กัน ระหว่างชาวพื้นถิ่น กับ ชาวไตกลุ่มต่าง ๆ จนเป็นหนึ่งเดียวเรียกว่าคนเมือง หรือไทยวน การผสม ผสานกันของชาวไตกับคนพื้นเมืองครั้งใหญ่อีกครั้ง คือช่วงเวลาที่พระเจ้ากาวิ ละสร้างบ้านแปลงเมืองหลังจากที่กู้อาณาจักรล้านนาได้จากการปกครองของ พม่า พระองค์ได้รวบรวมผู้คนจากเมืองต่าง ๆ ทั้งในรัฐฉานของพม่าและเหนือ ขึ้นไป เข้ามาอยู่ในล้านนา โดยเฉพาะที่เชียงใหม่

วัฒนธรรมของล้านนา จึงเป็นวัฒนธรรมที่ผสมผสานระหว่าง วัฒนธรรมท้องถิ่นกับวัฒนธรรมของชาวไต ซึ่งสามารถรวมกันได้อย่างกลมกลืน เนื่องจากว่าทั้งสองมีพื้นฐานความเชื่อในเรื่องที่ใกล้เคียงกัน เช่น ความเชื่อ เรื่องผีบรรพบุรุษเป็นต้น และชาวพื้นถิ่นเองก็ยอมรับกลุ่มที่เข้ามาใหม่โดยไม่มี การต่อต้าน นอกจากจะมีการรวมระหว่าง ๒ กลุ่มนี้แล้ววัฒนธรรมของม่าน (คนล้านนาเรียก ชาวพม่าว่าม่าน) ยังเข้ามาผสมผสานอีกด้วย แต่ไม่เด่นชัด มาก ส่วนใหญ่จะหนักไปทางชาวไตใหญ่ซึ่งชาวล้านนาเรียกว่าเงี้ยว ที่มาจาก พม่ามากกว่า ซึ่งจะอพยพเข้าไปอยู่แถบจังหวัดแม่ฮ่องสอนปัจจุบันและยัง คงวัฒนธรรมประเพณีเดิมไว้ได้ค่อนข้างสมบูรณ์ หลังจากที่ล้านนาเข้าร่วมอยู่ ภายใต้อาณาจักรของสยาม วัฒนธรรมของสยามจึงค่อย ๆ เข้าไปมีบทบาท ต่อชาวล้านนา แต่ก็ไม่สามารถทำให้วัฒนธรรมเดิมของชาวล้านนาอ่อนแอได้ ทั้งนี้เพราะล้านนามีอดีตที่ยาวนานถึง ๘๐๐ ปี และมีรากที่ฝังลึกเกินที่จะถอด ถอนออกได้

วิถีชีวิตของชาวไทยวน หรือคนเมือง จึงมีความคล้ายคลึงกัน กับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทในตอนเหนือของล้านนามากกว่าภาคกลาง หรือกรุงเทพฯ ซึ่งคนเมืองจะเรียกชาวภาคกลางหรือกรุงเทพฯ ว่าคนใต้ (คือใต้ ของล้านนา) เนื่องจากสยามเข้ามามีบทบาทต่อล้านนาอย่างจริงจัง ในสมัย ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้เอง

สภาพบ้านเรือนของชาวล้านนา จะเป็นบ้านไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้สัก ยกใต้ถุนสูง หลังคามุงด้วยใบตองตึง กระจเบื้อง(ดินขอ) หรือแป้นเกล็ด แล้วแต่ฐานะ ใต้ถุนบ้านใช้เป็นที่เลี้ยงสัตว์หรือเป็นที่ทอดผ้า เก็บพิน ในบริเวณ บ้านจะมีช่องหรือลานบ้านสำหรับตากข้าวหรือทำกิจกรรมต่าง ๆ นิยมปลูกพืชสวนครัวและดอกไม้หอม ผลไม้ไว้ในบ้าน เช่น มะละกอ มะม่วง กลัวย หอมมาก ตะไคร้ สะระแหน่ (หอมด่วน) ผักไผ่ ผัก ๒ ชนิดหลังนี้นิยมปลูกไว้ รอบบ่อน้ำ นำมารับประทานกับลาบซึ่งเป็นอาหารชั้นหนึ่งที่นิยมมากของชาว ล้านนา ดอกไม้ นิยมปลูกไม้หอม เช่น พุทธรักษา (เกิดตะหว้า) กระจ่างา สำหรับนำไปบูชาพระที่วัด ทุกบ้านจะมีรั้วซึ่งทำจากไม้ไผ่ผ่าซีก นำมาสานกัน เป็นรั้ว เรียกว่าตาแสงหรือรั้วสะลาบ เช่นเดียวกับบ้านของชาวไทยลื้อในสิบสอง ปันนา ปัจจุบันแม้ว่าสภาพบ้านเรือนในเมืองใหญ่ ๆ จะเปลี่ยนไปเป็นการปลูก บ้านด้วยอิฐหรือปูน แต่ยังมีอาคารปลูกพืชสวนครัวอยู่ ส่วนในชนบทที่นั้นยังคง เห็นบ้านเรือนในสภาพเดิมได้ชัดเจน

อาชีพหลักของชาวล้านนาคือปลูกข้าว ทำสวน และค้าขาย โดยเฉพาะที่ลำพูน จะทำสวนลำไยอย่างเป็นลำเป็นสัน ชาวนิยมนิยมปลูกข้าว เหนียวแต่ปัจจุบันปลูกทั้งข้าวเจ้าและข้าวเหนียว เพราะชาวล้านนานิยมรับ ประทานข้าวเหนียว หลังจากฤดูเก็บเกี่ยวข้าวสตรีจะทอดผ้า การค้าของชาว ล้านนาสมัยโบราณมีทั้งบกและทางน้ำ ทางบกจะใช้ ม้า วัว ต่างสินค้าไปขาย

ส่วนทางน้ำนั้นจะส่งแพหรือเรือลงไปขายทางแม่น้ำปิง วัง ยม น่าน สินค้าที่นำไปขายได้แก่ของป่า ผ้าไหม เครื่องเงิน เครื่องเงิน ฯลฯ

การแต่งกายของชาวล้านนาก็มีลักษณะ คล้ายกันกับชาวไทลื้อ ในสิบสองปันนา คือ สตรีนุ่งผ้าถุง ที่มีลายเป็นทางขวาง เรียกว่าซิ่นดำ มีทั้งผ้าฝ้ายและผ้าไหม สำหรับผ้าไหมนั้นเนื่องจากมีราคาแพงจึงเป็นที่นิยมใช้ในหมู่เจ้านาย และคนดีเป็นส่วนใหญ่สำหรับชาวบ้านก็นิยมใส่ผ้าฝ้ายที่ทอใช้เอง คาดเข็มขัดเงิน เสื้อจะเป็นเสื้อปิดสีขาวเป็นส่วนใหญ่ สตรีสูงอายุมักจะมีผ้าขาวบางเนื้อนิ่มแบบสะไบเฉียง(สะห้วยหลัง)เวลาไปวัด ผ้านี้ค่อนข้างเอนกประสงค์ ใช้คลี่ห่มเมื่อมีอากาศหนาว ปิดยุงหรือโพกศีรษะได้ สตรีล้านนา นิยมมวยผมไว้ระหว่างกระหม่อมและท้ายทอย(ภายหลังในสมัยพระราชชายาเจ้าดารารัศมี นิยมเกล้ามวยและยกหน้าให้สูงขึ้นเหมือนผมสตรีญี่ปุ่น) ปักปิ่นหรือทัดด้วยดอกไม้และใส่ตุ้มหู (ลานหู) ขนาดใหญ่ โดยเจาะเสียบไว้ที่ตึงหู ดังที่ปรากฏในเพลงพ็อนเงี้ยวซึ่งแต่งในสมัยพระราชชายาเจ้าดารารัศมีว่า “เสเลเมาบเดี่ยวป็อกซ็อก ไปเล่นไฟป็อกเสียดึงลูกตึงหลาน เล่นไปแถมน้อยเสียดึงปิ่นก็ตึงลาน เฮย พี่เฮย ผ้าสีปูเลยปาดแก้งตุ้มแก้ง” ผู้ชายล้านนา นิยมสวมกางเกงสะดอสีน้ำเงินที่ย้อมจากครามหรือสีตุ่น ซึ่งเป็นสีธรรมชาติของฝ้าย สวมเสื้อคอกลมสีขาวมีผ้าพาดบ่า ซึ่งใช้ได้เอนกประสงค์เช่นเดียวกันกับผ้าพาดบ่าของสตรีเช่นกัน ขณะที่ทำงานในสวนหรือในไร่ นิยมสวมเสื้อสีเข้มคือสีน้ำเงินหรือเสื้อม่อฮ่อมนั่นเอง

ความเชื่อของลัทธิ

ลัทธิเป็นอาณาจักรที่มีอารยธรรมและวัฒนธรรมที่เก่าแก่ มีโลกทัศน์และชีวิตทัศน์ กล่าวคือกลุ่มชนที่อยู่ในอาณาจักรลัทธิเป็นผู้ซึ่งมีความคิดและความเชื่อเป็นของตนเอง อันเป็นตัวกำหนดวัฒนธรรมความคิดและความเชื่อสืบต่อเนื่องเรื่อยมาจนเป็นที่ประจักษ์ตราบเท่าทุกวันนี้ ธรรมชาติเป็นสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ และนับได้ว่าเป็นพื้นฐานของความเชื่อและวัฒนธรรม ปรัชญาการมองทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นหลายครั้ง มนุษย์ไม่สามารถหาคำตอบหรือคำอธิบายได้ จึงทำให้เกิดความกลัว แม้ว่าจะพยายามปรับแต่งธรรมชาติและเอาชนะธรรมชาติ อย่างไรก็ตามมนุษย์ก็ไม่สามารถอยู่เหนือธรรมชาติได้ ความคิดและความเชื่อในเรื่องของการเอาชนะธรรมชาติมิได้นั้นเอง ถือเป็นพลังจูงใจให้ชาวลัทธิมองเห็นคุณค่าและความสำคัญของสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวจึงพยายามที่จะประพาศหรือกระทำใด ๆ ในลักษณะของการลวงละเมิดหรือทำร้ายธรรมชาติ ตรงกันข้ามกลับยอมรับและให้การเคารพ

นอกจากนั้นความคิดของชาวลัทธิยังลึกซึ้งซับซ้อนไปมากยิ่งกว่าเรื่องของธรรมชาติ กล่าวคือยังมีความเชื่อว่ามีบางสิ่งบางอย่างแอบแฝงอยู่ในธรรมชาติ นั่นคือ "อำนาจ" ในที่นี้มีได้หมายถึงอำนาจของบุคคลโดยทั่วไป แต่เป็นอำนาจที่สังคมลัทธิ เชื่อว่ามีอยู่และปรากฏในเชิงรูปธรรม เช่น กฎแห่งกรรม ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว หรืออำนาจนั้นติดอยู่กับเทพเจ้า เทพารักษ์ ผีสิง เทวดา เวทย์มนต์คาถา ไชยกลางของขลัง ตลอดจนสิ่งต้องห้ามต่าง ๆ รวมทั้งความเชื่อเรื่องขวัญ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ลีลากรรมศาสตร์ โหราศาสตร์ และไสยศาสตร์ ทั้งหมดนี้เป็นความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลสืบเนื่องมาจากความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ทั้งสิ้น ความเชื่อเหล่านี้เห็นได้จากการที่ชาวลัทธิเชื่อว่าสาเหตุของการเจ็บป่วยเกิดจากขวัญหาย พ้อเกิดแม่เกิดทำร้าย ทำผิดประเพณี ถูกผีทำ เป็นไปตามกรรมเก่าหรือถูกเวทย์มนต์ เป็นต้น